

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

КОНЦІЦКА ГРАЖИНА

УДК 141. 72

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ФЕМІНІСТСЬКИХ РУХІВ У ПОЛІТИЦІ**

Спеціальність: 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії політичних наук Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат філософських наук, професор
Світа Ганна Михайлівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, професор кафедри
теорії та історії політичної науки.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Андрущенко Тетяна Вікторівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри політичної психології та
соціально-правових технологій

Кочубей Лариса Олександрівна,
Інститут політичних та етнонаціональних
досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України,
провідний науковий співробітник відділу
теоретичних та прикладних проблем політології.

Захист відбудеться «31» березня 2017 р. о 14. 00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.21 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська 1, ауд. 301.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий 28 лютого 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доцент

Бунь В. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Фемінізм як напрям системної політичної теорії, вибудовується на основі суспільно-політичних відносин і прагне до суспільних змін. Доктринальні напрями фемінізму охоплюють рухи та ідеології, які передбачають визначення, встановлення та вирішення рівних політичних, економічних, соціальних, культурних та особистісних прав для жінок. Фемінізм зосереджується на вирішенні правової та суспільної рівності жінок з чоловіками, доміантною залишається проблема включення фемінізму у політику і політичне життя.

У феміністичному політичному русі виділяємо ліберальний фемінізм, який виступав за емансипацію жінок шляхом надання їм громадянських прав, соціалістичний фемінізм, який окрім зазначеного вимагав надання жінкам основних соціальних гарантій, ліквідації поділу праці між статями і втягнення чоловіків у виховання дітей. Нині «державний фемінізм» у Скандинавських державах став синтезом існуючих попередніх напрямів і додатково вимагає введення квот для жінок при зайнятті ними важливих державних і політичних посад. Радикалізація фемінізму у 60-х - 70-х рр. ХХ ст. вилилась у формування нових його напрямів та визначення сучасних політичних завдань жіночого руху.

Водночас, феміністські рухи у політиці демонструють прагнення розв'язати традиційні «жіночі» завдання: ліквідувати «систематичне вивищення чоловіків над жінками»; створити підстави жінці не копіювати стандарти чоловічої поведінки, а самовиражатися, жити своїм, окремим, але рівним з чоловіками життям; творити сучасну концепцію змішаного, а не сексуального поділу суспільства, теорію соціального партнерства статей.

Нині фемінізм розглядаємо також як інтелектуальний рух в рамках визначеної філософської течії, який охоплює своїм змістом набагато ширше коло «жіночих проблем» ніж класичний політичний фемінізм. До пріоритетних завдань сучасного фемінізму належить дослідження теоретико методологічних основ жіночих рухів у політиці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної науково-дослідної теми кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка «Теорії політики: форми політичної рефлексії» (державний номер реєстрації 0111U005524).

Мета дослідження – з'ясувати особливості теоретико-методологічних основ дослідження феміністичних рухів у політиці та виокремити їх зміни в умовах процесів глобалізації. Мета обумовила вирішення таких дослідницьких **завдань**:

- уточнити сутність поняття «феміністських рухів у політиці» у межах сучасних теоретико-методологічних підходів;
- визначити теоретико-методологічні підстави аналізу феміністських рухів відповідно до окреслених етапів;
- проаналізувати етапи концептуалізації феміністської теорії у політологічному контексті та з'ясувати дефініції фемінізму, визначивши його суть; проаналізувати зміст та теоретичну основу досліджень фемінізму; визначити етапи у розвитку жіночих рухів та висвітлити ці процеси згідно з усталеним поділом: «перша хвиля» фемінізму, «друга хвиля» фемінізму, «третя хвиля» фемінізму;

– з'ясувати проблему лідерства та культури статі на прикладі жіночих рухів, уточнити поняття «жіночі політичні рухи», «проблема лідерства» / «проблема жіночого лідерства», «патріархат та культура статі», «природа і культура у фемінізмі»;

– дослідити проблеми сучасних феміністських рухів у політиці на прикладі Польщі та України;

– охарактеризувати питання феміністської теорії у сучасних політичних рухах в контексті з'ясування змісту нових феміністських політичних доктрин та політичної практики сучасного фемінізму.

Об'єктом дисертації є теоретико-методологічні основи дослідження феміністських рухів у політиці.

Предмет дослідження – етапи концептуалізації феміністської теорії та її історичні форми репрезентації у жіночих політичних рухах.

Методологія дослідження. Теоретико-методологічною основою аналізу феміністських рухів у політиці є загальнонаукові та філософські принципи пізнання – об'єктивності, детермінізму, системності, історизму, міждисциплінарного підходу тощо.

Важливими для цілісного дослідження феміністських рухів у політиці стали наступні методи: системний, структурно-функціональний, статистичний та формально-юридичний. Базовим у дослідженні став також компаративістський метод, оскільки дисертація опирається на прикладні дослідження фемінізму в Польщі та Україні.

Системний метод використовувався нами для з'ясування загальних закономірностей дії феміністських рухів у політиці, в контексті історичних та національно-державних проявів. Структурно-функціональний метод дозволив проаналізувати різні напрями жіночих рухів та етапи концептуалізації їхніх завдань і вироблення програмних засад феміністської теорії. Загальна послідовність фемінізму у політичних рухах та теоретичних доктринах нами представлена при допомозі статистичного методу. Особливе місце у дослідницькому інструментарії займає формально-юридичний метод, який допоміг з'ясувати зміст та регуляторні компетенції сучасних правових компонентів у фемінізмі, зокрема показати та співставити нормативну базу жіночих рухів у Західній Європі та Америці з аналогічними документами в Україні та Польщі. Компаративістський метод дозволив оцінити сучасні моделі феміністських рухів в політиці у Польщі та Україні, опираючись при цьому на світовий досвід. Застосування перелічених методів дозволило висвітлити теоретико-методологічні основи феміністських рухів у політиці.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена сукупністю визначених завдань, засобами їх вирішення та конкретизована у таких положеннях:

вперше:

– на основі теоретико-методологічних засад та системності політичної теорії визначено методологічні підстави вивчення феміністських рухів у політиці; з'ясовано принципи трансформації феміністичних рухів у політиці відповідно до еволюції гуманістичних поглядів щодо жінки, структуризації феміністського руху в окремі напрями, впливу суспільно-політичних змін та громадянських інституцій на усі явища фемінізму;

– з'ясовано особливості феміністських рухів у компаративістській площині Україна – Польща – Захід та визначено їх особливості:

а) доведено, що польський феміністський рух у його політичному контексті характеризується відсутністю загальнодержавної структури, яка б мала дієвий, а не формальний характер; формальні і неформальні жіночі об'єднання в Польщі націлені на творення цілісної структури за зразком американських жіночих організацій; специфіка діяльності польських жіночих організацій обумовлена значним впливом на ці структури релігійних ієрархів та костелу; релігійні організації в Польщі прив'язують жінку до родинних цінностей, виховання дітей, консервативних устоїв, характерних для національної традиції; представницькі жіночі загальнодержавні форуми пов'язані із цілісним вирішенням суспільних проблем, а «жіноча тема» є лише певним частковим елементом; висунення на головні посади в офіційних жіночих об'єднаннях дружин президентів, прем'єрів, інших високопосадовців не завжди підтримується не лише феміністськими активістками, але й окремими групами суспільства зокрема;

б) зроблено висновок, що понад два десятки жіночих об'єднань загальнодержавного рівня в Україні, часто діють не в рамках окресленої феміністичної програми, а відповідно до визначених партійних пріоритетів, окремі з них є політичними партіями; жіночі об'єднання загальнонаціонального рівня залежні від адміністративних органів, пов'язані із фінансово-економічними групами; існування значної кількості жіночих структур обумовлено передвиборчою доцільністю; питання квот жінок у виборних та адміністративних органах носить декларативний характер і не виконується;

– сформульовано положення про те, що традиційна схема інтерпретацій жіночих рухів, яка поділяла його на «ліберальний фемінізм», «радикальний фемінізм», «марксистський фемінізм», «соціалістичний фемінізм» у нових інтелектуальних середовищах трансформувалася у «культурний фемінізм», а діалектика течії визначається її подальшою змінністю – «французький психоаналітичний фемінізм», «лесбійська етика», «екофемінізм», «чорний фемінізм», «womanism» тощо; процес появи нових напрямів у фемінізмі має тенденцію до продовження, оскільки фемінізм іманентно детермінований як плюралістична теорія, тому він не може існувати як єдина цілісна конструкція;

уточнено:

– положення стосовно сучасного етапу розвитку феміністських рухів у політиці, що демонструє необхідність правового регулювання цих процесів у глобальному вимірі, вироблення правових основ оцінки та гарантій розвитку цих явищ, творення умов для поєднання феміністських рухів з «новими рухами» у соціальній та суспільній площині;

– встановлено, що суфражистський рух польських та українських жінок у Галичині кінця XIX – початку XX ст. співпадав з аналогічними процесами в США та Західній Європі; цей рух не був лише боротьбою за виборче право, оскільки в ньому розгорнулися рухи за доступ жінок до шкільництва, за надання їм можливості отримати фахову працю; у середовищі суфражисток уперше підняли питання про зміну функцій жінки в родині, та усталених норм співжиття сім'ї тощо;

– аргументовано, що визначальним питанням «другої хвилі» фемінізму стала боротьба не за юридичну, а за фактичну рівність жінок; у рамках «другої хвилі»

жіночого руху вперше почали формуватися підстави політичної самореалізації жінок, політично це ув'язувалося з можливістю жінкам обиратися в органи державної влади, виборні структури і, особливо, в місцеве самоврядування; у теоретичній площині відбувся перехід від фази мінімалізації відмінностей між статями до теорії «жіночоцентризму»;

– зазначено, що у 90-х рр. ХХ ст. започатковано вихід на новий рівень філософського осмислення жіночого руху, який проявився у теоретичному плюралізмі жіночих доктрин, відсутності означеної спільної теорії («третья хвиля» фемінізму); уточнено положення про конструювання гендерних ролей чоловік/жінка; формування естетики не лише звільненої, а й наділеної владою жінки; активне використання Інтернету та сучасних технологій у поширенні жіночих теорій та практики жіночого руху в умовах «третьої хвилі» фемінізму; автор погоджується з усталеною в українській науці тезою про паралельне існування «другої...» та «третьої хвилі» фемінізму; правові документи «Gender Mainstreaming» посилюють феміністські рухи у політиці;

отримали подальший розвиток:

– положення щодо проблем жіночого політичного лідерства на прикладі України і Польщі: сучасний етап фемінізму означений становленням жінки-політика; жіноче політичне лідерство визначається суспільно-економічними особливостями країни, діючими політичними структурами, рівнем розвитку громадянського суспільства, національно-релігійними традиціями;

– уточнено, що «культура статі» відображена в усіх суспільних напрямках, а її вияв здійснюється у суспільстві передовсім у публічному/політичному житті; проілюстровано, що «культура статі» відображає суспільні та біологічні чинники; проблема поділу ролей на чоловічу/жіночу пов'язана не лише з природними чинниками, а й визначена культурними особливостями (у Польщі ще й, передусім, національно-релігійними особливостями);

– проілюстровано, що активізація жіночого руху в Україні та Польщі у рамках загальнонаціональних демократичних процесів відбулася на рубежі 80-90-х рр. ХХ ст. і була викликана кризою тоталітарної соціалістичної системи; вирішення проблем жінки у суспільстві як у Польщі, так і в Україні пов'язували з входженням спільнот до світових жіночих товариств для «вирівнювання статусу» жінки; правові декларування розв'язання «жіночої теми» не вилились у кардинальні зміни:

а) у Польщі: вплив польських жінок на політику залишається незначним; незважаючи на «паритетний закон», статусність жінки змінюється повільно; Національний комітет з прав людини найчастіше фіксує лише проблеми у сфері охорони здоров'я жінок, репродукції, оплати праці та ін.; нинішній рівень фемінізму у державі визначається суспільним відношенням до питання заборони абортів, ставленням до політичної влади та політичної опозиції, відношенням до костелу;

б) в Україні: відсутність адекватного представництва жінок в адміністративних та виборних органах; необхідність закріплення квот представництва жінок у партійних списках; здійснення програми гендерного виховання на рівні середньої і вищої школи; вирішення гендерних питань на ринку праці; українські «Femen» діють в рамках нових суспільних рухів; заперечуємо тезу окремих європейських дослідників щодо «Femen» як широкого суспільного руху; «Femen» – протестна група, діяльність якої ув'язується з поняттям «поп-фемінізму».

Практичне значення одержаних результатів. Основні результати дисертації вдосконалюють понятійно-категоріальний апарат і методологію політичної науки у вивченні теоретико-методологічних основ феміністських рухів у політиці. Результати наукової праці можуть сприяти розв'язанню проблем жіночих рухів у Польщі та Україні; при створенні нових та вдосконаленні існуючих нормативно-правових актів у сфері жіночої політики як на загальнодержавному, так і європейському рівнях; стати методологічним підґрунтям для подальших досліджень феміністських рухів у політиці. Дисертаційне дослідження, монографія та наукові праці автора допоможуть у підготовці синтетичних наукових робіт, навчальних посібників і спецкурсів з теорії і практики фемінізму.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації апробовано на міжнародних та регіональних наукових конференціях у Католицькому університеті в Любліні (Республіка Польща, 2012, березень); загальнопольській науковій конференції “Ochrona praw człowieka w Polsce i na świecie w XXI wieku” (Республіка Польща, Люблін, Університет ім. Марії Кюрі-Склодовської, 2015 р., лютий); у виступі з рефератом “Zapobieganie i zwalczanie przemocy wobec kobiet” на науковій конференції “Przemoc w rodzinie – nowe wyzwania, stary problem” (Республіка Польща, Вища гуманістична школа в Радомі, 2015, грудень) та рефераті “Kobieta przewódca: kwestia lidera politycznego” на міжнародній гуманістичній конференції “Nowe Pristupy v riadeni a vedeni cuoli” в Ліптовській Яні (Словаччина, 2016, вересень). Взяла участь у наукових конференціях гуманітарних відділів Люблінської політехніки (Республіка Польща, 2014, травень), Вищої школи економіки (Республіка Польща, Лодзь, 2015, жовтень), Вищої школи господарства і фінансів (Республіка Польща, Сянок, 2016, березень), загальнопольській науковій конференції (Республіка Польща, Кросно, 2015, липень).

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено у монографії та 7 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України і Польщі.

Структура дисертаційної роботи зумовлена метою і завданнями, визначеними у процесі науково-теоретичного вивчення теми. Дисертація складається із вступу, п'ятих розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг рукопису дисертації становить 219 сторінки (з них 165 – основний текст). Список використаних джерел містить 262 позиції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми наукового дослідження, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито ступінь новизни проблеми, подано методологічну основу дисертації, охарактеризовано її структуру та практичне значення, подано інформацію про апробацію результатів праці.

Перший розділ «**Теоретичні засади дослідження феміністських рухів у політиці**» присвячено висвітленню концептуальної основи формування та розвитку фемінізму.

У підрозділі 1.1. «Дослідження фемінізму» зазначено, що в основу наукового дослідження покладено класичні концептуальні висновки щодо публічного і приватного життя епохи середньовіччя (К. де Пізан, А. Бенн, М. Естелл), французьких енциклопедистів другої половини XVIII ст. (Н. де Кондорсе, Ж. Бутольда, Ш. Фур'є), інтелектуальні рефлексії, які концептуально формували феміністський рух в кінці XVIII ст. (М. Уоллстонкрафт, Ж.-Ж. Руссо, О. де Гуж та ін.), ліберальні концепції «прагнення до щастя» середини XIX ст. Дж. С. Мілля, А. Комта, жіночі постулати польських та українських активісток Галичини кінця XIX – початку XX ст.

Головний блок складають праці теоретиків та діячів-практиків феміністського руху: суфражистських процесів – Е. Панкхерст, С. Ентоні, Е. Стентон; концептуальних основ сучасного феміністського руху – С. де Бовуар, Б. Фрідан, К. Міллет, Ж. Грір та ін.; загальних напрямів фемінізму – Е. Вокер, Г. Лернер, Е. Фокс, Б. Торн, Н. Фейзер та ін.; фемінізму як політичної позиції (Дж. Менсбрідж, С. Окін та ін.).

Робота опирається на значний масив англomовних американських та європейських досліджень фемінізму (П. Коллінс, Ю. Кристева, Д. Марш, Ж. Стокер, Г. Адамбер, С. Фалюді, Б. Штерн та ін.). Значна частина англomовних видань використовувалася нами в польських перекладах. Найбільш значними з перекладених видань є книги М. Хумм та Е. Хейвуда.

Основою розвитку постмодерного фемінізму стали праці М. Фуко, Ж. Лакана, Ж. Дерріда, Ж. Делеза, З. Фройда та ін.

У роботі ми також опиралися на дослідження теоретиків сучасного фемінізму (Дж. Батлер, Р. Уолкер, Б. Хукс, О. Лорд, Е. Сісу, Л. Тейлор, Н. Вульф, Л. Ірігаре, Т. Мой, С. Бордо та ін.).

Польські дослідження фемінізму представлені працями Ю. Батора, К. Чуби, В. Копалінського, Н. Кжижановської, Є. Махут-Мендецької, Й. Мізелідської, Е. Пакшис, Р. Семенської, К. Сленчки, М. Сьроди, Ю. Шиманської, К. Швагерчак, М. Фушари, Р. Токарчика, Г. Уліцької та ін. Особливе місце займають теоретико-методологічні праці Б. Крауз-Мозер.

Дисертація опирається на роботи українських авторів. Виділяємо серед них декілька напрямів: праці теоретико-методологічного рівня (Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. В. Бунь, І. Я. Вдовичин, В. П. Горбатенко, Л. В. Губерський, В. М. Денисенко, Л. О. Кочубей, В. П. Мельник, С. М. Наумкіна, Н. М. Хома, Б. О. Ярош, О. Б. Ярош та ін.); видання, які заторкують польські політологічні аспекти (Г. І. Зеленько, В. І. Бортніков, Я. Б. Турчин та ін.). Окрему групу складають роботи українських авторів, які присвячені гендерній проблематиці та теоретичним питанням жіночих рухів (Н. П. Гапон, І. М. Грабовська, Н. А. Гербут, О. Є. Сорокопуд, О. Б. Ярош та ін.); історії та практиці фемінізму (М. Богачевська-Хом'як, І. А. Жеребкіна, О. С. Забужко, О. Р. Кісь, Л. Б. Магдюк, О. З. Маланчук-Рибак, С. Д. Павличко, Л. О. Смоляр, О. А. Соломін, В. А. Суковата та ін.).

Презентована джерельна база стала основою для написання нашої роботи.

У підрозділі 1. 2. «Дефініції фемінізму та його суть» прослідковано дефінітивне означення жіночих рухів з кінця XVIII ст., коли вперше феміністками почали називати прихильниць жіночої рівності до сучасних плюралістичних концепцій феміністських рухів. Дефініції фемінізму охоплюють передовсім

доктрини рівних прав для жінок, які в ідеологічному контексті спрямовані на досягнення суспільних перетворень, що здійснюються не тільки заради суспільної рівності, а й для утворення «світу, який би був світом також для жінок». Зазначаємо, що у рамках широкого формулювання фемінізму містяться різні підходи до з'ясування причин і чинників утисків жінок.

Дефініції фемінізму сформульовані його засновниками залежать від їх освітнього рівня і виховання, визнаваної ідеології чи раси, до якої вони належать, періоду в якому вони були створені. Зазначаємо, що сучасна хвиля жіночих рухів у Польщі окреслюється поняттям «феміністичних рухів, спосіб мислення яких програмований іменем фемінізму». Такий підхід доповнює інтерпретовані інтенції жіночих рухів. Нині суспільну увагу жіночі рухи приковують гострими гаслами і публічними акціями, які справляють враження, ніби метою цих рухів є «приниження чоловіків», заволодіння ними, збурення засадничих основ суспільного життя.

У підрозділі визначено, що сучасний етап розвитку феміністської теорії та феміністичних рухів пов'язаний з дефінітивними уточненнями самої суті фемінізму та його новітніх трактувань.

У підрозділ 1.3. «*Методологія дослідження фемінізму*» зазначено, що феміністські дослідження не тільки концентруються на вивченні особи / жінки – предметом їх наукового пошуку стали емоційні відносини, відчуття та уподобання міжособистісного рівня; одночасно вони скеровані на творення особливих вартостей, які здійснюються відповідно до т. зв. “чоловічого дистансу і об'єктивізму”.

В «жіночих дослідженнях» жінки виступають не тільки об'єктом досліджень, але й активним суб'єктом, який ці наукові пошуки здійснює. Перші роботи такого типу з'явилися в американських університетах у 1970-х рр. Основою нового типу досліджень став життєвий досвід та громадська практика жінок, яка лягла у фундамент новоствореної методології пізнання.

Дослідницька теорія та практика фемінізму базується на визначених методологічних засадах, які, зокрема, передбачають: *кількісні дослідження* – це аналіз даних, який проводиться на основі кількісних методів (дуже часто математичних); *якісні дослідження* – авторизовані у фемінізмі методи суспільних наук, які стосуються методик якісних пошуків: ними є усні оповідання історії, аналіз змісту досліджень, вивчення випадковостей, представлення учасників; ширше застосування технік дослідження якості дозволяє повніше охопити природу “жіночого досвіду”, оскільки дослідження якості уможливорює емоційне зближення з особою, яка вивчається; *дослідження, «оперті на співпраці» (Collaborative research)* – це студії, які базуються на протиставленні традиційного вивчення особи у суспільних науках, до виокремлення дослідницького процесу у певні фази. Суттю цього типу досліджень є “відкриття непередбачуваного наперед висновку, який базується на “інтерсуб'єктивних зв'язках”.

У сучасних наукових пошуках “фемінізм” розглядається у контексті “нових соціальних рухів” та “нових суспільних рухів”, “жінки” аналізуються дослідниками як соціальна група, права якої систематично порушуються.

Особливе місце у сучасних дослідженнях фемінізму займають правові концепти, які носять як національний, так і міжнародний характер правовідносин.

Вирішення правової складової фемінізму нині пов'язане з діяльністю європейських та світових міжнародних структур.

Новий етап феміністських досліджень демонструє необхідність вивчення правового регулювання цих процесів у глобальному вимірі, виробленні сучасних концептів правового захисту, ув'язуванні гендерної проблематики з “новими рухами” у соціальній та суспільній площині.

Розділ 2. «Етапи розвитку та течії у феміністичних рухах» присвячений аналізу концептуалізації жіночих рухів, визначенню пріоритетів та завдань фемінізму відповідно до певних етапів його розвитку та з'ясуванню завдань вирішення гендерної нерівності.

У підрозділі 2.1. *«Теоретико-методологічні підстави формування феміністичних вимог»* з'ясовано, що до кінця XIX століття, а в деяких країнах значно довше, жінка була “суспільно невидимою” / “суспільно непомітною”, «не розглядалася як частина дорослого світу», мала свою біологічну відрубність, не кажучи вже про суспільні чи політичні відмінності, а часто, статус жінки визначала позиція її чоловіка. Поодинокими були винятки, коли жінки з привілейованих груп почали виразно заявляти про себе. На практиці, однак, існували обмеження політичних прав у зв'язку зі статтю, які склалися традиційно, і суспільство не виявляло розуміння необхідності їх змін. Ці обмеження мали як значну історичну традицію, так і певну суспільну усталеність, змінити яку не можна було без врахування існуючого порядку, морального і громадського виховання.

Перші феміністичні вимоги були пов'язані з боротьбою жінок за доступ до шкільництва, за надання їм можливості отримати фахову працю та ін. і вели до дискусій щодо зміни функцій родини, до нового бачення усталених норм співжиття. Новим явищем у суспільному житті та фемінізмі став рух за надання жінкам виборчих прав, який називали суфражистським. Його ідеї підтримували також окремі чоловіки із радикальних середовищ, однак більшість представників “сильної статі” відстоювали існуючий статус-кво.

Геополітичні зміни початку XX століття і, зокрема, Перша світова війна, змінили відношення до жіночої теми. У 1920-х рр. діяли жіночі організації, в яких брали участь польські і долучилися українські жінки з еміграції: Міжнародна жіноча рада, Міжнародний суфражистський союз, Міжнародна жіноча ліга миру і свободи.

Новий етап феміністських рухів був пов'язаний з кардинальними змінами у наукових пошуках в галузі антропології та етнографії, де розглядалися культурні засади людських характерів і змісту виховання; психологічні і соціологічні дослідження, особливо щодо родини; політологічні студії, які окреслювали механізми участі груп і особистостей у політичному житті демократичної держави.

Нова концепція “жінки” заперечувала ідею про природність її підлеглого стану, піднімала її до становища повноправного і незалежного індивіда. В цей період актуалізувалось завдання досягнення правової рівності з чоловіками.

В цілому, етапи розвитку жіночих рухів пов'язані з еволюцією перших гуманістичних поглядів щодо жінки від стародавніх цивілізацій до сьогодишнього багатовекторного фемінізму, який визначається рівнем суспільно-політичних змін, здатністю громадянських інституцій до вирішення гендерної проблематики, змістом роботи самих жіночих організацій і товариств.

У підрозділі 2.2. *“Перша хвиля” фемінізму* аналізується рух американських і англійських суфражисток від 1890-х до 1920-х років (хоча організований жіночий

рух існував уже від 1850-х років). Цей етап характеризувався боротьбою жінок за надання їм виборчих прав: охопив США, Нову Зеландію, країни Скандинавії та інші держави світу; розвинувся на польських та українських землях.

У роботі зазначено, що здобуття жінками права голосу стало головним завданням цього етапу фемінізму, оскільки вважалося: якщо жінки зможуть голосувати, то усі інші форми статевої дискримінації будуть у зв'язку з цим зникати, і це відбудеться протягом дуже короткого відрізка часу.

На початку ХХ ст. жіночі рухи оформилися у міжнародні жіночі об'єднання: Міжнародна рада жінок (1888), Міжнародний альянс жінок за рівні права і рівну відповідальність (1904), «Інтернаціонал відчинених дверей» (1929) тощо.

У зв'язку з тим, що у 1920-х рр., жінки в багатьох країнах Заходу здобули право голосу, феміністський рух почав потроху занепадати, «перша хвиля» фемінізму закінчилася виконавши своє головне завдання.

Констатуємо, що у рамках «першої хвилі» феміністського руху відбулося організаційне оформлення суфражистської течії, яка вийшла за рамки боротьби за виборчі права жінок і почала оформлюватися політично (створення Жіночої партії у 1918 р.); свідченням отримання суфражистками суспільної підтримки стало широке залучення жінок до праці під час Першої світової війни; рух за рівне з чоловіками виборче право жінок охопив період з кінця ХІХ ст. і завершився в рамках «другої хвилі» фемінізму; у державах, які утворилися після падіння колоніалізму, жінки отримали рівні з чоловіками політичні права одночасно з проголошенням державної незалежності; у рамках «першої хвилі» фемінізму визначилися два його напрями: ліберальний і соціалістичний.

У підрозділі 2.3. «*«Друга хвиля» фемінізму*» зазначаємо, що у 1960-х рр. в США, Великобританії і Німеччині розпочалася «друга хвиля» фемінізму, головною зміною в теоретичній рефлексії якої став перехід від фази мінімалізації відмінностей між статями до теорії «жіночоцентризму». Від першої половини 1980-х рр. фемінізм «другої хвилі» був заангажований в широкий рух егалітаризму, що спирався на різнорідне розуміння ефекту утиску внаслідок статевого поділу і був націлений на глибокі суспільні зміни; метою цього етапу стала «фемінізація світу», насичення цивілізації вартостями, пов'язаними з жінкою.

Стверджуємо, що фемінізм очолив «мобілізації випереджень», які традиційно функціонували в рамках політичної теорії. Метою фемінізму «другої хвилі» була не лише політична емансипація, але і «визволення жінки», що знаходило своє підтвердження в ідеях зростаючого Руху визволення жінок. Такої мети не можна було досягнути через політичні реформи чи навіть шляхом змін у праві, вважали сучасні феміністки, а також лише завдяки формуванню радикальних завдань чи навіть революційному процесові суспільних змін.

Новий етап руху за емансипацію жінок був обумовлений структурними змінами – збільшенням частки жіночої праці у суспільному виробництві; економічні фактори спонукали жінок включатися у громадську виробничу практику; визначилися незвичні форми вираження протесту; відбувалося пробудження жіночої самосвідомості від інерції патріархально орієнтованих моральних установок; жінки критикували суспільні устої, вважаючи їх такими, що закріплювали нерівноправне становище жінок: заміжжя, материнство тощо.

У підрозділі підкреслюємо, що у 70-80-х рр. ХХ ст. міжнародне співтовариство розпочало прийняття документів, спрямованих на ліквідацію усіх форм дискримінації жінки.

У підрозділі 2.4. «*“Третя хвиля” фемінізму*» зазначено, що цей етап пов'язуємо із процесами, які відбувалися у 90-х роках ХХ століття, і він вирізняється новим рівнем філософського осмислення жіночого руху, для якого актуальними стають ідеї постструктуралізму та постколоніальної теорії, а сама дискусія ведеться навколо поняття ідентичності. Стверджуємо, що на даному етапі розвитку і вивчення фемінізму не можна говорити про його теоретичну єдність чи якусь означену спільність теорію.

Визначальним для феміністок “третьої хвилі” є усвідомлення того, що гендерні ролі, тобто чоловіча і жіноча, конструюються. Оскільки це так, то можуть бути й інші гендерні ролі (квір-теорія вивчає множини гендерних ідентичностей). У рамках “третьої хвилі” сформувався рух Riot Girl, який базується навколо естетики не лише звільненої, а наділеної владою жінки. У рамках цього статусу жінка може бути не лише самодостатньою, але й талановитим лідером, і за цими показниками перевершувати чоловіка. Узагальнюємо, що фемінізм “третьої хвилі” прагне до свободи, в тому числі – від тих обмежень, які були нав'язані «старим фемінізмом», і розвивається за такими напрямками: феміністська екологія, феміністська економіка, інтелектуальний фемінізм тощо.

У підрозділі 2.5. «*Напрями феміністських рухів*» розглянуто:

Ліберальний фемінізм, який концентрується на питанні особистої волі жінки і є одним з головних напрямків в теорії фемінізму, а його філософська основа базується на концепції індивідуалізму, яка стверджує, що людська особистість є істотою самою в собі, а тому усі особи мають ідентичну вартість з морального пункту бачення; вони мають також право рівного трактування з погляду на свою стать, расу, колір шкіри, засади віровизнання чи релігії.

Ліберальний фемінізм є, передусім, реформістським : прагне відкрити публічне життя для рівної конкуренції між жінками і чоловіками. Ліберальні феміністки виступають проти ліквідації патріархальної структури суспільства як такої, не прагнуть, беручи їх вимоги назагал, ліквідації суспільного поділу на публічну і приватну сфери життя, а реформи є необхідними, але лише для того, щоби запевнити рівність прав у публічній сфері: право на освіту, право голосу, право на здійснення кар'єри тощо.

Соціалістичний фемінізм був одним з головних напрямів західного фемінізму, оскільки теоретично проголошував тезу, згідно з якою жінки у капіталістичних державах є громадянами другої категорії, тому що умовою панування патріархального політикуму є експлуатація людей праці, а також специфічний визиск жінок, обумовлений відносинами до засобів виробництва і власності.

Сучасним соціалістичним феміністкам щораз важче було визнати примат класової політики над статевою, оскільки на це частково вплинули розчарування досвідом життя жінки у соціалістичних державах, хоча б у Радянському Союзі, де було наглядно видно, що соціалізм сам по собі не приведе до краху патріархату. У кінці 1980-х рр. соціалістичні феміністки намагалися розглядати підпорядкованість жінки через акцентацію на економічному вимірі різних типів жіночих занять, які досі не бралися до уваги. Ідеалом для них було би зникнення “жінок” і “чоловіків” як суспільно уконституційованих категорій.

Марксистські феміністки ставлять перед собою завдання: довести матеріальні підстави суспільної залежності жінки від способу виробництва продукції і статусу

жінки, звертаючись до категорії класів; проводять аналіз родинних інституцій, у яких вбачають важке становище жінки.

Радикальний фемінізм розвиває положення, що усі форми тиску є результатом чоловічої “супрематії” (далі йдуть расова дискримінація, класова й інші форми утиску, які є вторинним з огляду на статеву дискримінацію). Найважливішою (і найзагрозливішою для жінок) є існуюча суспільна система, яка визначає її патріархальність, а тому становище особи є політичним, оскільки це наслідок системи, у якій вона перебуває. Піонерки радикального фемінізму стверджували, що жінки мусять «здійснювати владу над своїм тілом і життям». Адрієн Річ, Шуламїт Файрстоун, Марі Далі та ін. розглядають, головним чином, сексуальність і соціалізацію, свідомість і культуру, психологію, а не питання суспільного життя.

Лесбійський фемінізм артикулює як вибір сексуальних преференцій, так і політичний вибір, оскільки відкидає усі окреслення зразків життя жінок, авторами яких є чоловіки. Представниці лесбійського фемінізму головною силою протидії жіночій політиці вважають патріархальну систему, дотримуючись думки, що до тих пір, поки жінки не наважаться на “первинні” чуттєві зв'язки між собою, які охоплюють також сексуальну сферу, вони будуть підтверджувати свій статус упослідженої верстви.

Анархістський фемінізм базується на концепції, яка розглядає дію державних структур як джерело підкорення жінки і переносить цей тиск на систему родинних і сексуальних зв'язків. Анархістки вважають, що правові зміни, що не пов'язані із здобуттям повної психологічної незалежності, не приведуть до справжньої рівноправності жінок. Анархістський фемінізм намагається скасувати усі обмеження і суспільні регуляції, а на їх місце ввести «децентралізовані органічні спільноти жінок».

Фемінізм культури статі є однією з радикальних теорій фемінізму, яка творить нову жіночу культуру. Культурний фемінізм стоїть на засадах творення сильної жіночої культури, яка виступає противагою для сформалізованих структур і авторитаризму.

Аболіційний фемінізм з'явився як одна з головних концепцій американського фемінізму XIX століття, а його представниці розглядають боротьбу жінок за емансипацію як аналогію до руху за звільнення чорношкірих і ліквідацію рабства.

Фемінізм чорної раси пов'язаний із проблемами і прагненнями чорношкірих жінок. Початково прихильниці цього напрямку відстоювали досягнення значних змін поза рамками існуючого суспільного порядку, який здійснював утиски як жінок, так і чоловіків, будуючи коаліції руху чорношкірих жінок з іншими політичними радикальними рухами. Сучасні теоретичні концепції в політичній та ідеологічній площині концентруються навколо потреб чорношкірих жінок, пов'язуючи їх передусім з умовами життя.

У *християнському фемінізмі* виділяємо три засадничі групи: 1) теорії, які протистоять теологічному баченню жінки і розглядають андроцентризм традиційної теології; 2) теорії, які відкидають такий вид церковного права, який не допускає жінок до вибрання їх духовними особами; 3) теорії, які цінять церкву як інституцію, що бачить свою мету у піднятті статусу жінки в церкві.

Духовний фемінізм інколи називають міфічним фемінізмом за культурні конструкції архетипів влади і культури, які можуть відноситися до жінок, а також

дозволяють жінкам психологічними засобами виражати прагнення через символи і ритуали.

Визначення *єврейського фемінізму* є складним у зв'язку з тим, що не можна однозначно визначити єврейську спільноту (передусім, через мовний контекст). Єврейські жінки знаходяться у подвійно складній ситуації: є трактованими як предмет біологічного детермінізму і залишаються належно не представленими у єврейській історії. Водночас жіночі рухи показують, що навіть антисемітизм зник у жіночому русі раніше, ніж у будь-якому іншому середовищі.

Метою єврейського фемінізму є аналіз національної історії щодо негативних і позитивних впливів на жінок: розпізнавання форм утиску і пошук спільних рис антисемітизму і расизму, а також з'ясування зв'язків на тему єврейської ідентичності й антисемітизму у феміністичному контексті.

Трансцендентальний фемінізм пов'язаний з «паростками магнетизму і електричності в жінці», а його представники декларують, що жінки мають «інтуїційно-перцепційну силу», вірять в силу інспірацій як таких. Звідси висновок: жінки мають бути вільними, щоби використати свій потенціал.

Фемінізм родинно-домашнього напрямку – це рух жінок переважно американського середнього класу задля досягнення більшого рівня автономії в родинно-домашній сфері.

Розділ 3. «Теоретико-методологічні засади лідерства та культури статі в феміністських політичних рухах» присвячений аналізу теоретичних основ жіночих політичних рухів, жіночого лідерства та культури статі.

У підрозділі 3.1. «*Теоретичні основи жіночих політичних рухів*» фемінізм є як організованим рухом за права жінок, так і ідеологією суспільних перетворень, метою яких є не лише громадянська рівність, а й вимога творення особливого «світу... світу для жінок». Сучасний фемінізм не вживає традиційних, безособових політичних понять, наприклад, політичного представництва, а оперує термінами більш насиченими особистісною присутністю. Структурний аналіз функціонування гендерних відмінностей засвідчив, що політична соціалізація є процесом, в якому окрема особа присвоює собі визначені політичні стандарти, і це відбувається через встановлення статевих ролей і досвіду.

Статева політика. Головною тезою теорії фемінізму є твердження, що сексуальна політика підтримує патріархат у його прагненні до повного контролю над особистим життям жінки.

Феміністки стверджують, що політика означає діяльність, яка відбувається в усіх суспільних групах і є організованою не лише для справ, пов'язаних з адміністрацією та урядуванням чи іншими публічними інституціями. Теперішня політика є завжди і скрізь там, де існує суспільний конфлікт, а дефініцію політики визначають як «стосунки й уклади, оперті на структури влади, в яких одна група здійснює контроль над іншими».

Феміністки також вважають, що нерівність статей утримується в суспільстві і для того, щоб функціонуючий в ньому поділ праці з огляду на стать вважався більше за «природний», аніж за «політичний».

Рух за визволення жінок. Фемінізм розвинувся як суспільний рух, спрямований на зміну ролі жінки в громадському житті та забезпечення їй рівних з чоловіками прав. Доктрини фемінізму від самого початку оформлення течії були скеровані на

досягнення жінками рівних прав з чоловіками, які повинні були здійснитися в рамках суспільних перетворень і досягнення як громадянської рівності, так і вироблення феміністської ідеології.

Сучасний фемінізм оперує поняттями «особистісної присутності» / «жіночого представництва», а його представниці прагнуть зруйнувати існуючий поділ на «публічного чоловіка» і «приватну жінку», відстоюючи поділ на публічне і приватне, а також шукаючи шляху ліквідації цієї відмінності.

Прагнення, підсумовані на основі цих рухів, як в минулому, так і нині можна звести до трьох головних завдань: 1) визнання за жінками аналогічних з чоловіками цивільних прав; 2) інтелектуальна емансипація; 3) досягнення початково рівних політичних прав, а згодом – рівної участі у політичній діяльності.

У підрозділі 3.2. «Проблема лідерства» розглянуто проблеми жіночого політичного лідерства, в якій діють наступні чинники: 1) глобальне мислення; 2) увага до відмінностей культурного рівня; 3) розв'язання технологічних завдань; 4) будівництво партнерських зв'язків і об'єднань; 5) поділ керівних функцій.

У сучасному фемінізмі констатуємо «виникнення внутрішнього конфлікту між жіночістю та авторитетом», який виникає у жінки-політика; жіноче політичне лідерство можна трактувати не як певний суспільний феномен, а як основу консолідації нації, відповідальності жінок і чоловіків за своє майбутнє.

У підрозділі 3.3. «Патріархат та культурна стаття» встановлено, що культурна стаття, подібно як соціальна верства чи релігія, становить істотний елемент суспільних відмінностей, а базовою для аналізу відносин у владі між чоловіками і жінками є концепція патріархату; чоловіки «задомінували» жінок в усіх суспільних сферах, але мусять прийняти до уваги факт, що форма і ступінь цього утиску істотно відрізняється і пов'язана культурою і часом.

Рівність і відмінність. Метою фемінізму є протидія патріархату і сексуальним утискам, тому феміністки бажають зрівнятися з чоловіками до такого рівня, що фемінізм окреслюють як «рух для досягнення рівності статей». Різні типи фемінізму представляють відмінні «елементи нерівності»: егалітарні форми фемінізму пов'язують «відмінності» з патріархатом, вбачаючи у ньому утиск і підпорядкування.

Стать і культура статі. Одним з поширених аргументів фемінізму, представлених консервативними колами, є намагання трактувати різницю в поглядах на стать як «природну»: жінки і чоловіки лише виконують свої соціальні ролі, які їм визначені природою. Феміністки традиційно заперечують, що нібито природа вирішила призначення жінки, увиразнюючи погляд на стать і культуру статі, а відмінності між культурними статтями є зазвичай нав'язаними контрастними стереотипами «чоловічості» і «жіночості».

Тому статеві відмінності між чоловіками і жінками не є такими вже істотними і не повинні бути витлумаченими як основа поділів між культурними статтями: жінки і чоловіки не повинні бути трактовані через призму своєї статі, а виключно як особистості. Тому метою фемінізму є досягнення вільної культурно-статевої ідентичності.

Стверджуємо, що культурна стаття складає істотний елемент суспільних відмінностей і складає основу теорії «політики статі». Оскільки феміністична доктрина демонструє, що політична теорія ігнорує утиски щодо статі, не визнає

культури статі як політичної категорії, то феміністки розвинули нові концепції та теорії, у яких тлумачать суспільство як таке, що опирається на нерівність статей і утиски.

У підрозділі 3.4. *«Природа і культура у фемінізмі»* зазначено, що істотною залишається проблема поділу ролей на чоловічу і жіночу, яка пов'язана не тільки з природним чинником, а й визначена культурними особливостями. Тому ліквідація дискримінації вимагає від феміністок спільних і різнопланових дій: введення змін в законодавстві; «ментальностевих перетворень» жінок і чоловіків; впровадження моделі соціалізації в родині, школі і суспільстві.

Фемінізм нової ідентичності означає не лише підтримку материнства, але і визнання усіх фактів, пов'язаних з цим феноменом; розглядає материнство як джерело сили і духовного багатства жінки; дитина не є перешкодою у пізнанні світу, а союзником, який дозволяє бачити цей світ глибше і різнобарвніше.

Стверджуємо, що головним щодо становища жінки, визначеного природою і культурою, у фемінізмі є положення про природну детермінованість жінки у родинному та суспільному житті; проблема поділу ролей на чоловічу і жіночу пов'язана не лише з природним чинником, а й визначена культурними особливостями.

Розділ 4. «Суспільно-політичні основи діяльності жіночих організацій: приклад Польщі та України» висвітлює діяльність жіночих структур у Польщі та в Україні.

У підрозділі 4.1. *«Жіночі товариства у Польщі: суспільна та політична активність»* зазначено, що новий етап жіночого руху у Польщі розпочався у 1989 році, коли “Солідарність” створила новий простір для творення гендерної самоідентифікації. Сучасні польські феміністки націлені на зміни суспільних дискримінаційних механізмів; зосереджують свою працю не лише в загальнодержавних демократичних структурах, а концентруються на участі у товариських фундаціях регіонального рівня. Однак, вплив польських жінок на політику залишається незначним. Жінки дистанціюються від чоловічого способу здійснення політики, де функції лідера консолідують організації. У пресі фемінізм представлено як “культурне явище”, а його проблеми перекладаються на рівень щоденного життя.

Навіть після прийняття сеймом у 2001 році паритетного закону, статусність жінки змінюється повільно. Усталеним у Польщі є погляд, що жінки не мають групової солідарності. Сильнішими є родинні почуття, зв'язок із суспільним середовищем і навіть політичні орієнтації.

Проблеми феміністського руху пов'язані також з тим, що значна кількість жінок залишається в країні поза політикою і не бажає, щоби від їх імені «промовляли феміністки».

У підрозділі 4.2. *«Жіноче питання в Україні»* зазначено, що утворення незалежної України стало умовою для розвитку феміністського руху, який структурувався у політичні об'єднання і партії. Нині українські жінки мають непропорційне представництво в органах державної влади, особливо вищих, а стимулювання адекватного представництва жінок у виборних органах здійснюється повільно. Найбільш вираженою в Україні формою гендерної нерівності у сфері зайнятості є гендерна професійна сегрегація, негативним проявом якої є те, що жінки концентруються у тих секторах, де нижчою є оплата праці.

Гендерні проблеми в Україні активно заторкують навчальний процес, починаючи із школи: це стосується не лише предметів “біологічного циклу”, але й гуманітарного напрямку.

Жіночий рух в Україні націлений на розв’язання таких завдань: подолання заангажованості українського суспільства на звичні стереотипи, за якими ігнорується особистісне життя жінки-людини; суспільство не сприймає жіночий рух як важливий і вагомий чинник змін; недостатня поінформованість суспільства про жіночий рух в Україні; формування у населення гендерної культури взаємовідносин та консолідація зусиль жіночих організацій відбувається повільно.

У підрозділі 4.3. *«Українські «Femen»: організація і рух»* представлено групу «Femen» у філософському вимірі; розглядаємо їх у контексті вияву поп-культури та як політичний протест проти існуючого в Україні сексизму і дискримінації жінок.

Встановлено, що «Femen» репрезентують перш за все радикальний рух, а сама “радикальність” – декларативна чи фактична – визначає спектр та рамки їх дій. Самі ж активістки окреслюють себе терміном “рух”, інколи заявляючи про себе як про “організацію” – головню у правовому контексті, зокрема, коли це пов’язано з офіційною реєстрацією. Стверджуємо, що «Femen» можна віднести до нових суспільних рухів, які функціонують інакше, передусім тому, що діють в постіндустріальній реальності і не зосереджуються на матеріальних аспектах, а лише на ідейних і культурних засадах. Заперечуємо тезу окремих європейських дослідників, що «Femen» є мирним суспільним рухом, оскільки вони не зацікавлені не тільки у співпраці з українськими організаціями, але й не хочуть бути прийнятими іншими феміністськими структурами на Заході. Розглядаємо «Femen» як протестну групу

Розділ 5. «Фемінізм у сучасних політичних рухах» присвячений аналізу сучасної філософської традиції в теорії та практиці жіночих рухів.

У підрозділі 5.1. *«Нові феміністичні рухи»* проаналізовано зміст сучасного фемінізму, нові напрями фемінізму, які відображають спільні зацікавлення теоретиків і практиків питаннями статевої відмінності, а особливо прагненням застосувати критерій відмінності до оцінки самих жінок, а не лише для аналізу зв’язків між чоловіками і жінками. Тому нові феміністичні традиції охоплюють в собі психоаналітичний фемінізм, постмодерністичний фемінізм, фемінізм чорношкірих жінок і лесбійський фемінізм.

Сучасний постмодерністичний чи постструктурний фемінізм не погоджується з культурним фемінізмом, а наголошує на тому, що не існує засадничої відмінності між жінками і чоловіками, як не існує усталеної жіночої самоідентифікації, а ідея “жінки” є нічим іншим, як фікцією. Однак, ставлячи під сумнів поділ на “чоловіче/жіноче”, постмодерністський фемінізм сам народився на фундаментальній ідеї жіночого руху.

У 80-90-х рр. ХХ ст. фемінізм почав функціонувати у рамках вороже до нього налаштованого політичного середовища: в ісламських країнах розвиток фундаменталізму призвів до виключення жінок з політичного і публічного життя, обмеження їхніх прав, повернення до носіння хіджабу тощо. Нові праві сили в Європі та Америці намагаються зміцнити “прородинні” вартості та патріархальні ідеї не тільки тому, що їх вважають “природними”, але й для стабілізації існуючого суспільного ладу.

Сучасні постфеміністки заявляють, що форми сексуального утиску є переможеними, і нинішнє суспільство не можна вже розглядати як патріархальне: більше жінок працюють “поза домом”, а у західних країнах навіть виразна більшість одружених жінок. Однак жінки найчастіше мають низькооплачувану працю і низький суспільний статус. Програми фемінізму вимагають глибоких змін у ментальності й культурі, реформ законодавства (впровадження відповідних приписів з цивільного права, а особливо родинного права і права праці); феміністки хочуть зміцнити родину, а не ослабити її; жіночий рух вони націлюють на зміни, які будуть попереджувати «розтрату» людських талантів (як це відбувається в умовах традиційного поділу ролей), забезпечувати гідність і вільний розвиток.

Нині феміністська теорія стала основою нових жіночих рухів у політиці, які базуються на традиціях психоаналітичного фемінізму, постмодерністського фемінізму, фемінізму чорношкірих жінок, лесбійського фемінізму та ін.

У підрозділі 5.2. *«Політична практика сучасного фемінізму»* розглянуто головні постулати, які висувуються у феміністичних рухах, групуємо як пропозиції до змін у законодавчій сфері, способі мислення, поведінці, діяльності особи у приватному і публічному житті.

Зміни у правовій сфері стосуються зрівняння прав жінок і чоловіків; можливостей законодавчих підстав володіння майном, передусім жінками, які перебували у шлюбі; деталізації регулювання права праці, ведення господарської і фінансової діяльності тощо. Особливе місце у правовому регулюванні відносин жінка/чоловік займало питання рівної оплати праці за ту саму виконану роботу, яке і досі залишається актуальним. У цій групі вимог виділяємо проблему легалізації абортів.

Виділяємо окрему групу вимог, яку складають т. зв. “привілеї для жінок”: їх участь у політичному житті; формування нової ментальності; новий “візерунок жінки”, представлений телебаченням і поп-культурою; введення жіночого мовного дискурсу; “нова поведінка” повинна втягувати чоловіків до праці, пов'язаної з домашнім господарством, вихованням дітей та ін.

Організаційне формування феміністського руху в окремій країні обумовлене конкретною моделлю функціонування демократії, яка ілюструє діяльність нового суспільного руху, а правове регулювання феміністських вимог і завдань реалізується в рамках концепції Gender Mainstreaming: це empowerment, тобто звільнення і зміцнення позиції жінок у політичному і суспільному житті; просування і захист прав жінок, а також підтвердження основного принципу, що права жінок становлять невід'ємну і неподільну частину загальних прав людини: це gender mainstreaming.

Стверджуємо, що нові феміністичні рухи у політиці ведуть до змін у законодавчій сфері, способі мислення, поведінці, діяльності у приватному та публічному житті.

ВИСНОВКИ

У *Висновках* викладено основні результати дослідження.

1. Встановлено, що феміністська теорія у рамках сучасних теоретико-методологічних підходів охоплює політичні рухи та їх ідеологію в контексті

визначення та формулювання завдань досягнення жінками рівних прав з чоловіками у політичній, економічній, соціальній, культурній сферах.

Методологія феміністичних досліджень передбачає використання «кількісних досліджень», «якісних досліджень», досліджень, «опертих на співпраці», досліджень гендерного паритету, правових аспектів фемінізму. Фемінізм, на відміну від інших політичних теорій, найбільше вплинув на «стирання / усунення» «відмінностей / різниць» між публічною і приватною сферами.

2. Феміністична теорія, яка виникла в кінці XVIII ст., була пов'язана з концептуальним баченням проблем жінки у суспільстві та сім'ї, а також визначала її статусне місце у суспільстві; від часу виникнення фемінізму у XIX ст. його представники почали трактувати проблеми приватного, особистого життя як суспільні й політичні проблеми; утвердилася практика вирішувати їх засобами політичної боротьби.

Визначено, що перші політичні вимоги та доктрини формувалися в рамках суфражистського руху; згодом, феміністські постулати доповнилися боротьбою жінок за доступ до шкільництва, за надання їм можливості отримати фахову працю та ін.; вели до дискусій щодо зміни функцій жінки в родині, до нового бачення усталених норм співжиття в сім'ї тощо.

Наголошуємо, що суфражизм як політична течія охопив також польські та українські жіночі середовища вже в кінці XIX – на початку XX ст.

Встановлено, що визначальним чинником “другої хвилі” фемінізму стала боротьба не за юридичну, а фактичну рівність жінок, а політично вона пов'язувалася з можливістю обиратися в органи державної влади та самоуправління, гарантіями політичної самореалізації та ін.

Стверджуємо, що «третья хвиля» фемінізму пов'язується з процесами 90-х рр. XX ст., які відобразились у новому рівні філософського осмислення жіночого руху; на даному етапі розвитку і вивчення фемінізму констатуємо наявність теоретичного плюралізму доктрин жіночих рухів, відсутність означеної спільністю теорії. Фемінізм «третьої хвилі» прагне до свободи, в тому числі від тих обмежень, які були нав'язані «старим» фемінізмом; «третья хвиля» фемінізму прийшла не на заміну «другої хвилі», а існує паралельно з нею.

3. З'ясовано, що фемінізм базується на доктринах, які об'єднують вимоги рівних прав для жінок в теорії та практичному житті; політику феміністки розглядають як стан відносин, який існує у владі, коли одна окрема група людей здійснює панування над іншою. Традиційне розуміння дефініції «політичне» уміщує політику більше в об'ємі публічного життя, ніж приватного. Нерівність статей утримується в суспільстві для того, щоб функціонуючий в ньому поділ праці з огляду на стать вважався більше за «природний», аніж за «політичний». Зазначаємо, що мета політичних рухів у фемінізмі передбачала виконання наступних завдань: 1) визнання за жінками аналогічних з чоловіками цивільних прав; 2) інтелектуальна емансипація; 3) досягнення початково рівних політичних прав, а згодом – рівної участі у політичній діяльності.

Проблема жіночого політичного лідерства набрала глобального характеру; сучасний етап розвитку фемінізму означений становленням жінки-політика; жіноче політичне лідерство визначається суспільними особливостями країни, політичними традиціями, рівнем розвитку громадянського суспільства.

4. Вирішення жіночих проблем у Польщі пов'язане з входженням держави до Світової жіночої конференції і підписанням «Платформи дій» (1985), документи,

якої зобов'язували урядові структури до конкретних заходів щодо «вирівнювання статусу» жінок і чоловіків; створення Центру прав жінок у Варшаві; Федерації у справах жінок і планування родини, Осередку жіночої інформації. Новий імпульс в діяльності отримало Польське феміністичне товариство.

Вплив польських жінок на політику залишається незначним; незважаючи на паритетний закон (2001), статусність жінки змінюється повільно. Національний комітет з прав людини найчастіше фіксує проблеми у сфері охорони здоров'я жінок, репродукції, антиконтрацепції, оплати праці тощо.

Встановлено, що до головних феміністських проблем в українській державі належать: стимулювання адекватного представництва жінок у виборних органах; закріплення квот представництва жінок у партійних списках; здійснення програми гендерного виховання на рівні середньої і вищої школи; вирішення гендерних питань на ринку праці; діяльність Громадянського форуму «За гендерну рівність!».

Українські «Femen» розглядаємо як організовану групу, яка є елементом нових суспільних рухів, які функціонують згідно з власною схемою, діють в постіндустріальній реальності, не зосереджуються на матеріальних аспектах, а лише на ідейних і культурних засадах. Констатуємо обмежений вплив цієї структури на жіночий рух в Україні.

5. Зміни у феміністичних рухах ведуть до вироблення нових підходів у сфері законодавства, яке регулює гендерну тему, способи мислення, поведінки та діяльності у приватному і публічному житті.

Регулятивні зміни у правовому полі сприяли виробленню стандартів щодо інтегральності жінки у фізичному та політичному вимірі; стали основою для проведення мобілізацій феміністичних рухів щодо вирішення нагальних жіночих проблем.

Сучасний рівень жіночих політичних рухів визначається стратегією Gender Mainstreaming: звільнення і зміцнення позиції жінок у політичному і суспільному житті; просування і захист прав жінок, а також підтвердження основного принципу, що права жінок становлять невід'ємну і неподільну частину загальних прав людини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Конціцка Г. Фемінізм : ідеологія, теорія, практика (досвід Польщі та України) : монографія / Г. Конціцка. – Львів : ПАІС, 2016. – 210 с.
2. Podolak M., Kaćicka G. Dziecko w swiecie przyrody: program, metody, efekty// Karpacki przegląd naukowy. – 2012. – Nr. 1. – S. 107-117.
3. Kaćicka G. Ogólne podstawy koncepcji zarządzania zasobami ludzkimi// Karpacki przegląd naukowy. – 2014. – 2(10). – S. 111-114.
4. Kaćicka G. Od demokracji Sokratesa do współczesności // Karpacki przegląd naukowy. – 2014/ – 3(11). – S. 115-136.
5. Kaćicka G. Wybrane zagadnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego// Karpacki przegląd naukowy. – 2015. – 2(14).-S.155-175.
6. Конціцка Г. Концепція «жіночоцентризму» як теоретична основа «другої хвилі» фемінізму / Г. Конціцка // «Гілея: науковий вісник». Зб. наук. праць. – Київ, 2016. – Вип. 114. – С. 319-322.

7. Конціцка Г. Українські «Femen» : «політичний рух» чи «організація» / Г. Конціцка // «Гілея: науковий вісник». Зб. наук. праць. – Київ, 2017. – Вип. 116. – С. 289-292.

8. Koncicka G. Security challenges in central and Eastern Europe : a modern political dimension / G. Koncicka // Військово-науковий вісник. – Випуск 26. – Львів : НАСВ, 2016. – С. 250-263.

АНОТАЦІЯ

Конціцка Г. Теоретико-методологічні основи дослідження феміністських рухів у політиці. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2017.

Дисертація є комплексним дослідженням теоретико-методологічних основ феміністських рухів у політиці. Досліджено особливості функціонування фемінізму як системної політичної теорії в контексті формування ідеології та політичних доктрин жіночих рухів. Встановлено, що метою політичних рухів у фемінізмі є реалізація наступних завдань: визнання за жінками аналогічних з чоловіками цивільних прав; інтелектуальна емансипація жінок; досягнення жінками початково рівних політичних прав з чоловіками, а згодом – рівної участі у політичній діяльності. Запропоновано нові методики дослідження феміністських рухів та проаналізовано сучасний зміст феміністського руху в Україні та Польщі. Охарактеризовано проблему феміністського чинника в сучасних політичних рухах у контексті з'ясування нових «жіночих» політичних доктрин та практики сучасного фемінізму.

Ключові слова: фемінізм, політичні рухи, теоретико-методологічні основи, «проблема жіночого лідерства», «патріархат та культура статі», Україна, Польща.

АННОТАЦИЯ

Концицка Г. Теоретико-методологические основы исследования феминистических движений в политике. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 – теория и история политической науки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2017.

Диссертация является комплексным исследованием теоретико-методологических основ феминистических движений в политике. Исследовано особенности функционирования феминизма как системной политической теории в контексте формирования идеологии и политических доктрин женских движений. Установлено, что целью политических движений в феминизме является реализация следующих задач: признание за женщинами аналогичных с мужчинами гражданских прав; интеллектуальная эмансипация женщин; достижение женщинами изначально равных политических прав с мужчинами, а в последствии – равного участия в политической деятельности. Предложено новые методики исследования феминистических движений и проанализировано современное содержание феминистических движений в Украине и Польше. Охарактеризовано проблему феминистического фактора в современных политических движениях в

контексте выяснения новых «женских» политических доктрин и практики современного феминизма.

Ключевые слова: феминизм, политические движения, теоретико-методологические основы, «проблема женского лидерства», «патриархат и культура стати», Украина, Польша.

SUMMARY

Koncicka G. Theoretical and Methodological Basis of Feminist Movements in Politics Research. – Retaining manuscript rights.

The dissertation for obtaining a scientific degree of the candidate of the political studies in the following specialization 23.00.01 – Theory and History of Political Science. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2017.

The dissertation is a complex research of theoretical and methodological basis of feminist movements in politics. The concept of "feminist movements in politics" and the stages of its conceptualization are detailed in the work. The features of the feminist system functioning as the political theory in the context of women's movements ideology and political doctrines are researched. In particular definitions and additional arguments trends and directions in feminist movements are presented, the processes established by the division on: "first wave" feminism, "second wave" feminism, "third wave" feminism are analyzed.

The feminism is shown as such which is based on doctrines of equal rights of women in the theory and common life; the feminist policy is elucidated as a type of relationships that exists in the authorities when one group rules another. The common understanding of the notion "political" combines more politics of public life than private. Gender inequality in society is held to functioning in its division of labor with regard to gender consideration more "natural" than for "political". It is found that the purpose of political movements in feminism is the realization of the following tasks: the recognition by women similar civil rights as men enjoy; intellectual emancipation of women; achieving by women equal political rights with men, and then equal participation in political activities.

As a special research direction is the example of women's movements of leadership and culture of sex, where a concept of "the problem of women's leadership," "patriarchy and gender culture", "nature and culture of feminism" are clarified.

The new research methodology of feminist movements and analyzes of the feminist movement content in Ukraine and Poland are proposed; activities of women's bodies in terms of gender liberalization are outlined; the phenomenon of Ukrainian «Femen» are found.

The problem of the feminist factor in modern political movements are characterized in the context of new "female" political doctrines and practices of modern feminism.

Key words: feminism, political movements, theoretical and methodological basis, "the problem of women's leadership," "patriarchy culture and sex," Ukraine, Poland.

Підписано до друку 23.02.2017 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 33. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>